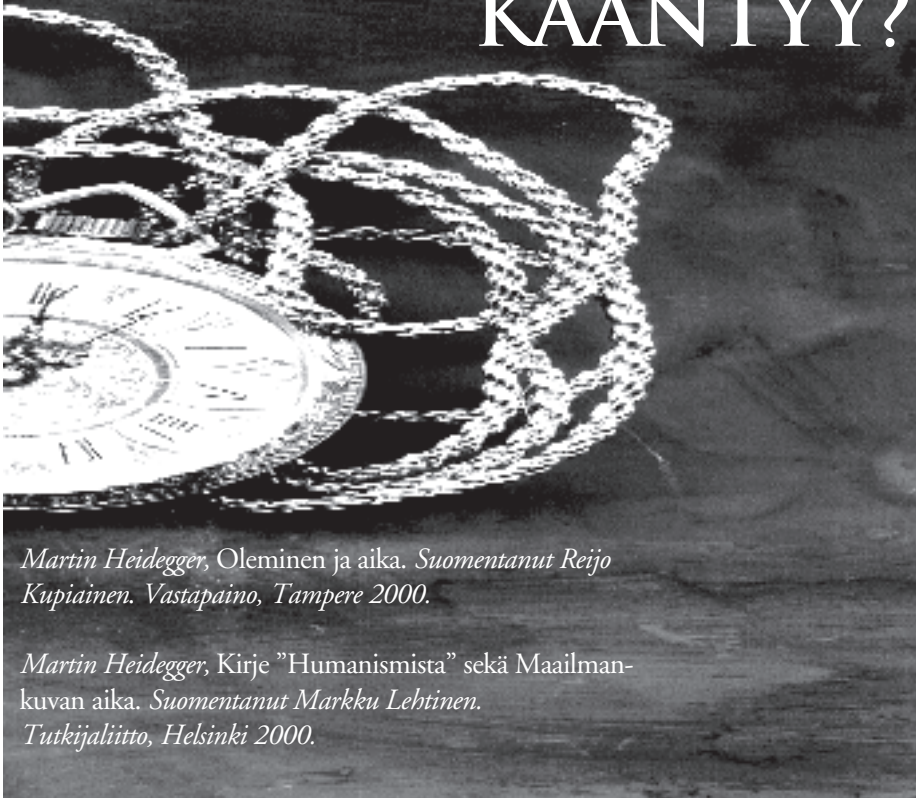

KUINKA ”DASEIN” KÄÄNTYY?

Martin Heidegger, Oleminen ja aika. Suomentanut Reijo Kupiainen. Vastapaino, Tampere 2000.

Martin Heidegger, Kirje ”Humanismista” sekä Maailman-kuvan aika. Suomentanut Markku Lehtinen. Tutkijaliitto, Helsinki 2000.

Kun otetaan huomioon seuraavan tutkimuksemme ilmaisun kömpelyys ja ”rumuus” voitaneen huomauttaa, että on eri asia antaa selostus olevasta kuin kiinnittää oleva olemisessaan. Viimeksimainitusta tehtävästä ei puutu vain suurin osa sanastosta, vaan ennen kaikkea ”kielioppi”. Heidegger, Oleminen ja aika (OA), s. 63.

Näin Heidegger itse perusteli varsin erikoista kieltään. Reijo Kupiainen suomennot *Oleminen ja aika* herättää saman kysymyksen ja ihmettelyn – onnistuuko *Sein und Zeit* suomen kielellä.

HARHAUTTAVASTA ASIAKIELESTÄ

Oleminen ja aika on vaikealukuinen teos, Kupiainen on pyrkinyt tarkkuuteen pikemminkin kuin luottavuuteen. Heideggerin teosta luettaessa on hyväksyttävä tietty kömpelyys, kunhan se liittyy keskeisiin formulointeihin.

Toisaalta Heideggeriä ei voisiakaan kirjoittaa selkokielellä. Jos hänen kieltään muuttais tavalliselle asiasuomelle, jäljelle jäisi tuskin ajatustakaan. Alueella jossa ajattelu ottaa etäisyyttä asiakielen, Kupiainen tuntuu onnistuneen mukavasti.

Mitä olisi selkeä asiasuomi Heideggerin näkökulmasta? Asiakieliän perustuu vakiintuneisiin ilmaisuihin, se voi saavuttaa yksiselitteisyyden, mutta samalla ajattelun on tukeuduttava luonnollisilta vaikuttaviin seikkoihin ja itsestäänselvyksiin.

Gadamer luonnehti Heideggerin ajattelun lähtökohtaa eräänlaiseksi kielihädäksi. Gadamer viittaa tilanteeseen, jossa ajattelija ei voi enää asettua mukavasti käyttämään hänelle annettua kieltä, koska se johtaa harhaan.

*”Ken ei ota lukuun kielellisen ilmaisun sopimattomuutta filosofiseen ajatteluun, ken ei kärsi ajattelun kielihätää tai ajattele sanotusta lähtien, vaan virvoittautuu tarjotuilla ristiriidoilla, hän ei seuraa filosofisen ajattelun avointa kysymystä.” (Gadamer, Käsitehistoria ja filosofian kieli. *n&N* 2/96, s. 9.)*

Heideggerin termi *Gerede*, joka on käännetty ’jutteluksi’ koskee myös asiakieltä, sikäli kun sitä tarkastellaan vakiintuneista asioista puhumisena. Tältä kannalta asiakielen selkeys on ’juttelu’. Asiakielen selkeys syntyy totuttuja tulkintoja ja ennakkokäsityksiä vahvistamalla, sen selkeys on tulkitun vahvistamista.

Kyse ei kuitenkaan ole siitä etteikö asiakieli voisi lainkaan palvella ajattelun tarpeita. Ajattelun kannalta ongelmana on se, että sujuvuuden nimissä asiakieli ei tee eroa ajatuksen selvyuden ja itsestäänselvyuden välille. Heideggerin vaikea, hitaasti luettava kieli pyrkii rikkomaan juuri itsestäänselvyksiä.

SANAN JA KÄSITTEEN SUHTEESTA

Heideggerin ajattelu poikkeaa myös loogisesta käsitteillä operoinnista, koska se uhkaa langeta instrumentaaliseen järjen käyttöön. Kun selkeyden nimissä kielestä karsitaan sanat jotka eivät viittaa tarkasti määriteltyihin kohteisiin, ajattelu vaihtuu instrumentaaliseksi operaatioiksi. Silloin ajattelu unohtuu, ja sen sijaan tavoitetaan vain tarkka selostus itsestäänselvyksistä.

Käsitteiden käyttö *Sein und Zeit* -käännöksessä on johdonmukaista, mutta se auttaa tuskin alkua pitemmälle. Periaatteessa käsitteiden voisi olla mikä vaan, kunhan sille osoitetaan paikka käsitteistössä ja sitä käytetään johdonmukaisesti. Mutta Heidegger nostaa yhtä tärkeään asemaan myös sanan ja sen taivutusmuodon välisen logiikan. Tämä tekee Heideggerista niin vaikeasti käännettävän.

Yleensä kääntämisessä on pidetty huolta vain sanojen viittaussuhteista, ja samalla on hyväksytty se että sanojen konnotaatiot kaatoavat. Heideggerin kohdalla tätä ongelmaa ei voi ohittaa – hänen ajattelunsa perustuu myös sanojen denotaatioihin.

Heideggeria on syytetty mielivaltaisesta etymologisoinnista, mutta enemmänkin kyse on liikkeestä sanan ja käsitteen välillä. Hän nostaa jatkuvasti uudelleen tulkittavaksi arkikielisiä sanoja ja tuo niitä käsitteellisen systeemin piiriin. Tämä jatkuva liike arki-kielisen sanan ja filosofisen käsitteen välillä tekee kääntämisen niin vaikeaksi. Suurimmat ongelmat Heideggerin kääntämisessä johtuvat nimenomaan siitä, että kääntäjä joutuu tekemään ratkaisun sen välillä seuraako saksalaista sanaa vai heideggerilaista käsitettä.

Millaisten sanojen avulla voisi ilmaista esimerkiksi *Rede* ja *Gerede* sanojen välistä lo-

giikkaa: *Rede* on tulkitsevaa puhetta, kun taas *Gerede* on jo tulkittua puhumista. Tämä ero katoaa kun käännöksessä on valittu arkikieliset ilmaisut: *puhuminen* ja *juttelu*, ehkä suomenkielillä tätä suhdetta ei voi edes ilmaista.

TÄÄLLÄOLO VAI PAIKALLAOLO?

Normaalifilosofian kannalta Heideggerin sanotaan puhuneen itsensä pussiin monta kertaa; varsinkin kysymys 'olemisesta' johti hämärille alueille. Toisaalta Heidegger pyrki johonkin aivan muuhun ristiriitaisten formulointien välttämiseen. Kysymyksen luonteesta ehkä johtuu se, että 'olemista' ei voi käsitellä yksiselitteisesti.

Sama ongelma kohdataan suomen kielellä ajateltaessa. Vaikka saksan *Sein* olisi lähes samaa kuin 'oleminen', silti näiden sanojen konnotaatiot ovat erilaisia. Ongelma kärjistyy entisestään kysyttäessä *Daseinia*, mitä se olisi suomeksi.

Suomennoksissa näyttää vakiintuneen kaksi tapa kääntää *Dasein*, ja se kertoo termiin liittyvistä ongelmista. Kupiaisen käännöksessä *Dasein* on 'täälläolo', kun taas tuoreessa Heidegger-käännöksessään *Kirje Humanismista*, *Maailmankuvan aika*, (KH). Markku Lehtinen puhuu 'paikallaolosta'. Molemmat käännökset, sekä Kupiaisen 'täälläolo' että Lehtisen 'paikallaoleminen' hakevat *Daseinille* täsmällistä merkitystä. Kolmas ja täsmällisin valinta olisi jättää *Dasein* kääntämättä.

Alkusanoissa Kupiainen puolustaa termin valintaansa ja sanoo, että 'paikallalolo' ei tee oikeutta Heideggerin varhaisfilosofian kiinnostettisuudelle. (OA, viii). Ongelmaa ei varmaankaan voida ratkaista puhumalla 'täälläolosta' varhaisen Heideggerin yhteydessä, ja myöhemmän yhteydessä 'paikallalolosta'. Onko todellakin perusteltua, että suomalaiset käännökset päättyvät kahteen Heideggeriin ja kahteen erilaiseen *Daseiniin*?

Käännösongelmaa se ei minusta ratkaise: Lehtisen valitseman termin 'paikallaolo' voi mainiosti vaihtaa 'täälläoloksi' ajatuksen katoamatta. En voi nähdä kuinka tuo kirje ratkaisisi suomenkielisen kiistan, ja osoittaisi 'paikallaolon' olevan 'täälläoloo' osuvamman valinnan.

Sana 'Da' on suomeksi ristiriitainen: se on sekä tässä/täällä että tuossa/tuolla. Siksi meidän on vaikea käsittää missä *das Da* sijaitsee. Vaikka kyse on tiettyssä mielessä paikan ottamisesta silti *da* ei ole paikka (*Platz*).

Olemisessa ja ajassa Heidegger itse perustaa terminsä siihen, että joissain kielissä minä, sinä ja hän ilmaistaan paikan avulla; tässä (hier) tarkoittaa minää, siinä (da) tarkoittaa sinää ja tuolla (dort) tarkoittaa häntä. Hänen mukaansa nämä kaikki – tässä, siinä, tuolla – kuuluvat *Daseiniin*. Toisin sanoen *Dasein*

on yhteistä kaikille näille ja se tarkoittaa olemista, joka edeltää eri näkökulmia tämän kohdan suhteen. (SZ, s. 119, OA, s. 157).

Lopultakin etuliite *da* tekee tuosta termistä mahdottoman suomennettavan. Jos kysymys olisi vain käsitteen teknisestä käytöstä, ei olisi paljoakaan väliä sillä kumpi sana olisi valittu – kunhan sanaa käytettäisiin johdonmukaisesti. Juuri käsitteellisistä syistä *Dasein* olisi voitu mainiosti jättää kääntämättä. Samalla kun paljastuu kuinka vaikeaa on löytää suomen sanaa tähän kohtaan, samalla tämä 'kielihätä' pakottaa, suomen kielen tarjoamasta vastuksesta huolimatta, ajattelemaan tuota asiaa.

Lehtisen *Kirje humanismista* käännös vaikuttaa erittäin hyvältä, ja kieleltään luontevalta. Vahinko vain, että siinä ei kommentoida sananvalintoja. Miksi *Dasein* olisi 'paikallaoleminen'? Teoksessa on pieni, alle 30 sanan sanasto, jossa kullekin saksalaiselle termille on annettu yksiselitteinen merkitys. Ilmeisesti saksalainen kustannusoikeuden haltija on kieltänyt laajempien kommentaarien laatimisen. Tästä rajoituksesta tuntuu olevan pelkkää haittaa koska juuri sanojen monitulkintaisuuden esittely olisi edes jollain tavalla kiinnittänyt huomioin sanan ja käsitteen välisiin suhteisiin.

Kupiainen ja Lehtinen ovat kääntäneet monia termejä eri tavalla, niiden vertaaminen on kuitenkin hankalaa koska jälkimmäisestä puuttuu kommentaari. En tiedä kuinka paljon *Olemisen ja ajan* kommentaari on auktorisoitu, termien tulkinnat näyttävät usein olevan sanasta sanaan samoja kun englanninnoksessa. Joka tapauksessa Kupiainen kommentoi käännösvalintojaan, ja kommentit ovat kiinnostavaa luettavaa.

JOSKUS WESEN KATOAA

Lehtisen Heidegger-käännös on hyvin ajoitettu, koska *Kirje humanismista* kommentoi nimenomaan *Olemisen ja ajan Daseinia*. Eräs keskeinen pyrkimys kirjeessä on oikaista eksistentiaaliansyyn sartrelaista tulkintaa. On tunnettua, että *Sein und Zeitin* jälkeen sartrelainen eksistentiaalismin tavallaan otti Heideggerin paikan. Kirjeessä Heidegger kiistää Sartren eksistentiaalismin, ja väittää että Sartre kääntää eksistenssin liiankin suoraan essentialistista olemisen ymmärtämisestä vastaan. Heidegger korostaa kirjeessään sitä, kuinka *eksistentian* ja *essentian* vastakkain asettelu on erehdys. Hänen mukaansa nämä käsitteet viittaavat alunperin toisiinsa, koska oleva ja sen olemisen tapa ovat erottamattomia.

Tavallaan Kupiaisen käännöksessä eksistentiaalismin nousee taas esiin. Heideggerin ajatus *essentian* ja *eksistentian* eroa edeltävästä identtisuudesta perustuu osaltaan saksan kielen *wesen*-sanaan. Se mahdollistaa essential-

eksistentia vastakohtaan purkamisen sanoihin *Wesen ja wesen*.

Aivan *Olemisen ja ajan* alussa on kursivoitu lause: *Täälläolon "olemus" on sen eksistenssissä.*" (SZ, s. 42 ja OA, s. 66.) Kirjeessään Heidegger sanoo, että "olemus" on lainausmerkeissä nimenomaan siksi, että sitä ei määritä aktuaalinen eksistentia eikä potentiaalisesti oleva essentia. Olemus on perinteisesti tulkittu jommalla kummalla tavalla, mutta Heidegger löytää koko asian sanasta *wesen*. Suomennoksessa tämä kysymys katoaa.

Yleensä *wesen*-sanaa pidetään kaksimerkityksisenä; nominatiivina joka viittaa olemukseen ja verbinä joka puolestaan viittaa ajalliseen keston. Kieli on tässä merkitysten erottelua viisaampi; *wesen* ilmaisee Heideggerille nimenomaan yhden asian; sen kuinka oleva (essentia) ja sen olemisen tapa (eksistentia) ovat erottamattomia.

Wesen-sanaperheen väliset suhteet rakentuvat olevan ja sen ajallisen olemisen välisille suhteille. Toisin sanoen temporaalisuutta ei siinä eroteta olemuksesta.

Wesen-sanaperheen kääntämisessä Kupiainen on valinnut kirjaimellisten merkitysten sijaan yleiskielisen, joten ajatuksen loogikka katoaa. Valitettavasti myös kommentit asiasta puuttuvat, seurataan samaa valintaa kuin eksistentiaalisesti painottunut englanninnos. Näin *wesen*-sanan suhde temporaalisuuteen jää ajattelemana, ja tuloksena on mystinen lause: "Olleisuus (*Gewesenheit*) polveutuu tietyllä tavalla tulevaisuudesta" (OA, s. 392.)

Jos *Anwesen* käännetään 'läsnäoloksi' niin mielestäni verbiä *Gegenwärtigen* ei voi kääntää 'läsnäoloistamiseksi' varsinkin kun *Gegenwart* on käännetty 'nykyisyydeksi'. Se on Heideggerin kielenkäyttötavan vastaista. Näiden valintojen seurauksena *wesen* liukenee huomaamatta tukemaan eksistentiaalismin – sikäli kun olemus kiistetään ja tulevaisuus lankeaa eksistoinnisen projektiksi.

Kirjeessään Heidegger tarkentaa sitä, miksi hän ei hyväksy sartrelaista käsitystä tulevaisuudesta projektina. Silloinhan tulevaisuutta loisi tahtova subjekti ja se tekisi tyhjäksi *Olemisen ja ajan* analyysin maailmassa-olemisen luonteesta *Daseinina*. (KH, s 67.)

Lienee myös totta että Heidegger itse on antanut aiheita teoksensa eksistentiaalismin tulkintoihin. Siksi oli varsin osuvaa kääntää Heideggerin *Kirje humanismista* samaan aikaan kun *Oleminen ja aika* tuli suomeksi.

Lopulta nämä kysymykset vaikuttavat lähes mahdottomalta ratkaista pelkästään kääntämällä. Yleensä aina alkuperäisen ja käännöksen vertailu himmentää kohtuuttomasti käännöstä. Monta hienoa asiaa on käännöksessä kadonnut, mutta monia on myös onnistuttu ilmaisemaan suomen kielellä.